

Јасмина Тутуновић Трифунов¹
Музеј жртава геноцида
Београд
office@muzejgenocida.rs

Прегледни научни чланак

УДК 027.6:[069.5:341.485

COBISS.RS-ID 135064321

DOI 10.7251/VER2101069T

СПЕЦИЈАЛНА БИБЛИОТЕКА МУЗЕЈА ЖРТАВА ГЕНОЦИДА

Место образовања о страдању деце у ратовима

Апстракт: Специјална библиотека Музеја жртава геноцида у Београду, основана 2006. године, уписана је 2007. године као специјална библиотека у установама културе у Централни регистар специјалних библиотека Народне библиотеке у Београду. Баштини фонд од више од 6.700 обрађених монографских и серијских публикација о ратним злочинима и злочинима геноцида у XX веку на територији некадашње Југославије, по чему је ова библиотека и специфична. Библиотека поседује и референтну грађу (енциклопедије, лексиконе, речнике и приручнике). Првобитни фонд библиотеке, формиран од поклона, легата и откупа сарадника Музеја, временом је употпуњаван међубиблиотечком разменом са сродним институцијама у земљи и иностранству (библиотеке, музеји, архиви, институти, факултети), затим издањима Музеја жртава геноцида и откупом књига других издавача. Корисници библиотеке су, поред кустоса и стручних сарадника Музеја, ученици, студенти, научници из Србије и иностранства, као и аутори различитих пројеката, изложби и документарних филмова и емисија. У раду је представљена делатност библиотеке у пројектима Музеја, других институција, појединаца, удружења и невладиних организација о страдању цивилног становништва, првенствено деце у Првом и Другом светском рату, као и у ратовима на територији Југославије у последњој деценији XX века.

Кључне речи: Музеј жртава геноцида, специјална библиотека Музеја жртава геноцида, специјалне библиотеке, страдање деце у ратовима.

Музеј жртава геноцида у Београду републичка је установа културе, основана 1992. године „ради трајног сећања на жртве геноцида над Србима” и може се бавити и „прикупљањем, обрадом и коришћењем података о геноциду над Јеврејима, Ромима и припадницима других народа и националних мањина” (Закон о оснивању Музеја жртава геноцида, 1992, чл. 1; Ђурић, 2005; Ђурић, 2021). У оквиру редовних активности (изложбене поставке, организација научних скупова и трибина, промоције издања, реализација документарних емисија и филмова), Музеј реализује и едукативне програме за наставнике и ученике у образовним институцијама у Републици Србији. Сакупљање стручне литературе о ратним злочинима и злочинима геноцида, првенствено на просторима Југославије у прошлом веку, резултирало је формирањем специјалне библиотеке Музеја жртава геноцида, која је званично регистрована 2007. године.

¹ misut.co@gmail.com

Аутор је виши кустос историчар у Музеју жртава геноцида. Бави се историјом Другог светског рата са акцентом на страдању дјеце у ратовима. – Напомена ур.

„Према *Југословенским стандардима за специјалне библиотеке*, специјална библиотека је дефинисана као библиотека са подручја свих научних делатности (осим библиотека у оквиру универзитета, високих и виших школа), као што су нпр. библиотеке у оквиру института, архива, музеја, позоришта, научних и стручних друштава, органа друштвено-политичких заједница (скупштинске библиотеке), здравствених установа (медицинске библиотеке), библиотеке у привреди (индустријске библиотеке) и др.” (Митрић, 2009, стр. 35–36). До сада је, у националним музејима чији је оснивач Република Србија или је Република преузела права и дужности оснивача, регистровано једанаест специјалних библиотека (Митрић, 2001; Крстић, 2009, 48–51; Настић, 2014, 24–28).

Специјална библиотека Музеја жртава геноцида почела је са радом половином 2006, а 18. јула 2007. године уписана је у Централни регистар специјалних библиотека Народне библиотеке Србије. По типу спада у ред специјалних библиотека у установама културе (Митрић, 2001) као „стручна библиотека, ИНДОК центар, ИНДОК служба, служба документације” (Митрић, 2009, стр. 35) и није самостална установа, већ се налази у саставу поменутог Музеја (Митрић, 2009, 37–38). У Библиотеци је запослен један виши књижник. Инвентарисање се врши по Правилнику о евиденцији библиотечке грађе (Правилник о евиденцији библиотечке грађе, 1994), а за обраду се користи програм за библиотечко пословање НИБИС. Године 2018. извршена је ревизија библиотечко-информационе грађе, а почетком 2019. усвојен је Правилник о раду Библиотеке (Шеатовић, 2010, 72–75; Ђурић, 2015, Ђурић, 2021).

Корисници библиотеке су, првенствено, запослени у Музеју, као и кустоси других музеја, научници из земље и иностранства, наставници основних и средњих школа и факултета, ученици и студенти, новинари и сценаристи. Публикације су доступне истраживачима сваког радног дана у просторијама Музеја жртава геноцида.

Набавка и обрада књижног фонда најзначајнија је делатност сваке, па и ове библиотеке. До 2021. године, евидентирано је више од 6.700 монографских и 10 наслова серијских публикација. Књиге су распоређене систематски, по УДК класификацији, а у оквиру група абecedним редом.

Највећи део књижног фонда односи се на историју Југославије у периоду Другог светског рата (ратни злочини, геноцид, концентрациони логори, стратишта, пописи жртава), затим на војну историју (ратне операције, оружане снаге), политичке партије и покрете, домаћу и међународну политику. У већој мери заступљена је и мемоарска литература. Библиотека располаже и референтном грађом: енциклопедијама, лексиконима, речницима и приручницима (Ђурић, 2015; Ђурић, 2021). У библиотеци се чува и неколико ретких књига из међуратног и периода Другог светског рата у Југославији.

Иако су прве публикације од којих је библиотека формирана биле саставни део заоставштина (личних фондова и збирки докумената) које су некадашњи сарадници Музеја поклонили или продали Музеју, по важећим законодавним актима из области културе и библиотекарства и међународним стандардима, оне се нису могле „обрађивати као музеалије, већ као библиотечка грађа” (Митрић, 2011). Данас библиотека баштини неколико легата или поклон-библиотека: Шпире Лагатора, Јефте Шашића, Бранка Бокана, Бранислава Божовића, Милана Басташића, Дајане Џонстон, Велимира Иветића, Миленција Пешаковића (Ђурић, 2015; Ђурић, 2021). За проучавање страдања деце у Другом светском рату незаобилазна је заоставштина Драгоја Лукића (Вулајић, 2003; Ђурић, 2015;

Тутуновић Трифунов, 2017, стр. 207–214), коју Музеј чува у оквиру његовог Личног фонда, Збирке документарних фотографија и Легата од 711 монографских публикација (Ђурић, 2021). Део библиотечног фонда настао је од поклоњених књига аутора чији је издавач био Музеј или се њихове публикације тематски уклапају у ову специјалну библиотеку. Такође, аутори који су за писање својих радова користили библиотеку и архивске фондове Музеја достављају библиотеци примерак објављених монографија.

Књиге се набављају и међубиблиотечком разменом са сродним институцијама и куповином која се обавља од средстава које Музеј, за потребе библиотечке делатности, добија од Министарства културе. Разменом се, углавном, набављају серијске публикације (зборници и годишњаци), као и каталози изложби.

Покретањем издавачке делатности Музеја жртава геноцида 2006. године, библиотека је добила још један вид попуњавања фонда, као и прилику да успостави размену са бројним библиотекама, архивима, музејима, факултетима и институтима у земљи и иностранству. Размена се реализује у директном контакту, посредством Народне библиотеке Србије или преко дистрибутерских кућа.

Тематика музејских издања условљена је Законом о оснивању Музеја жртава геноцида. Уз *Годишњак за истраживање геноцида* (Ђурић, 2014) – до 2014. године, када је *Годишњак за истраживање геноцида* први пут штампан под тим називом, Музеј је, као годишњак, штампао шест зборника радова: *Геноцид у 20. веку на просторима југословенских земаља: зборник радова 1* (Мирковић, 2005), *Израелско-српска научна размена у проучавању холокауста: зборник радова 3* (Мирковић, 2007), *Драгоје Лукић – родитељ покошеног нараштаја* (Мирковић, 2008), *Прилози истраживања злочина геноцида и ратних злочина: зборник радова 4* (Мирковић, 2009), *Истраживања и меморијализација геноцида и ратних злочина: зборник радова 5* (Мирковић, 2012), покренута је и едиција *Сведочанства*, у којој Музеј објављује архивску грађу о ратним злочинима и злочинима геноцида у Првом и Другом светском рату, као и ратовима у последњој деценији XX века.

Поред радова у зборницима и тематским монографијама, у којима је страдање најмлађих обрађено у оквиру мемоарске литературе или спискова жртава одређеног места или стратишта, у оквиру издавачке делатности Музеја објављене су две монографије посвећене тој теми: *Били су само деца, Јасеновац – гробница 19.432 девојчице и дечака I–II* (Лукић, 2000) и *Драгоје Лукић – Родитељ покошеног нараштаја* (Мирковић, 2008), као и студија *Акција Диана Будисављевић 1941–1945* (Тутуновић Трифунов, 2012, стр. 53–93).

У свом раду, Музеј жртава геноцида у Београду се угледа на вишедеценијска искуства сличних институција Израелу, Европи и САД, у методологији меморијализације и едукације о ратним злочинима, геноциду и Холокаусту, попут Музеја Холокауста у Вашингтону, Шоа института у Паризу или Јад Вашема у Јерусалиму (Shalev, 2008, p. 25–27; Somers, 2017, p. 146–151), као и институција у региону, ЈУ Спомен-подручје „Доња Градина” и ЈУСП „Јасеновац”. Од почетка рада Музеја, запослени активно похађају међународне стручне семинаре, радионице и научне скупове у Јад Вашему, на којима успешно презентују своја истраживања (Крејковић, 2017, p. 152–160). Такође, учествују у регионалним пројектима, попут активности НВО „Тераформинг” из Новог Сада (Stanišić, 2018, str. 42–57) на повезивању институција културе у Републици Србији и иностранству које баштине архивску и библиотечку грађу о ратним сукобима у XX веку (међуинституционална сарадња и размена, дигитализација, виртуелни обиласци, савремени начини комуницирања са корисницима и

формирање нових платформи за учење о Холокаусту). Посматрајући организацију и начин рада сродних институција и сарађујући са њима, Музеј жртава геноцида и специјална библиотека која је његов саставни део, у методологији, раду са корисницима и редовним активностима, у потпуности испуњавају задатке који су им поверени Законом о оснивању 1992. године. Недостатак простора и неадекватан број запослених умногоме ограничавају примену савремених тенденција и технологија у музеологији и библиотекарству, али су, упркос томе, у претходном периоду у Музеју реализовани пројекти више институција, удружења и појединаца, чију су полазну тачку за истраживања представљали управо архивска грађа и књижни фонд специјалне библиотеке Музеја.

БИБЛИОТЕКА У ПРОЈЕКТИМА МУЗЕЈА ЖРТАВА ГЕНОЦИДА, ДРУГИХ ИНСТИТУЦИЈА, ПОЈЕДИНАЦА, УДРУЖЕЊА И НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Књижни фонд и просторије библиотеке Музеја жртава геноцида активно се користе за потребе истраживача, организоване посете ученика и наставника, израду образовних пројеката за школску и одраслу популацију, снимање документарних емисија и филмова и израду изложбених поставки.

Још од 1997. године, кустоси Музеја жртава геноцида организују стручна предавања и презентације у основним, средњим стручним школама и гимназијама и на факултетима у Републици Србији. Уз архивску грађу, књижни фонд музејске библиотеке (атласи, зборници докумената, мемоарска грађа, албуми документарних фотографија, проспекти меморијалних комплекса и друго) неопходан је за припрему предавања и израду *Powerpoint* презентација. Ученици и наставници имају могућност да се, како у својим школама тако и у просторијама на Тргу Николе Пашића 11, упознају са радом Музеја и библиотеке, а већина музејских издања ученицима је доступна у њиховим школским библиотекама. У договору са организаторима гостовања (предметни наставници, управа и педагошко-психолошка служба), стручним предавањима, уз координацију кустоса, као активни учесници, присуствују и преживели логораша из јасеновачких и других логора Независне државе Хрватске. Прилика да чују причу директно од учесника догађаја, који су у време Другог светског рата били деца и да са њима поделе своја запажања, резултирао је већим интересовањем ученика за страдање деце у ратовима. Пишући семинарске и матурске радове о тој теми, и ученици постају активни корисници музејске библиотеке (Ђокић, 2017, стр. 265–273; Чекић, Антонијевић, Тутуновић Трифунов, 2019; Тутуновић Трифунов, 2020, стр. 375–389; Тутуновић Трифунов, Антонијевић, 2021, стр. 67–70).

Поред образовних пројеката у школама, музејска библиотека коришћена је и у различитим пројектима других институција и удружења. Током 2012. године, Српско народно вијеће из Загреба и Сиска покренуло је обнову меморијала на простору дечијег гробља и некадашњег логора у Сиску. Сачуване публикације о Сиску и околини, као и о изградњи меморијала после Другог светског рата, пројекти и мемоарска литература који се чувају у библиотеци Музеја, уз доступну архивску грађу, били су неопходни за писање предлога и пројектне документације за обнову споменичног комплекса. Библиотека Музеја жртава геноцида коришћена је и за реализацију пројекта „Београд – вечити град” продукцијске куће „Скордиск”, током 2012. године (Диклић, 2014), као и у изради докторског уметничког пројекта Катарине Рогановић „Музеј изгубљеног детињства” 2019. и монодраме „Пу спас за све нас” Јелене Пузић и Нине Џувер 2017. године.

Публикације о јасеновачким логорима, различите провенијенције и година издања, биле

су основа за израду пројекта „Виртуелни Музеј Јасеновца”, који је Музеј, током 2019. и 2020. године, партнерски радио са агенцијом „Next Game Digital” д. о. о. из Београда и за реализацију аудио-изложбе „Јасеновац. Логор смрти. Земља живих” у галерији „Прогрес” 2021. године (*Jasenovac. Logor smrti, zemlja živih*. Audio-izložba, 2021).

Страдање цивилног, неборачког становништва, посебно деце у ратовима, инспирисало је више домаћих и страних телевизијских и филмских аутора да реализују документарне емисије и филмове о томе. Библиотека Музеја жртава геноцида, као место где се на једном месту може пронаћи литература која покрива све сегменте истраживања, од општих енциклопедија и приручника о геноциду и Холокаусту, научних и мемоарских публикација о Другом светском рату у свету и Југославији, до издања чије су основне теме положај деце у ратним сукобима, незаобилазно је место за ауторе и стручне сараднике у припремању сценарија и илустративног материјала. На основу архивске грађе Музеја и публикација које се чувају у музејској библиотеци (а неки од пројеката снимљени су и у просторијама библиотеке), реализовани су документарни филмови „Иродови синови” Братислава Хаџи Николића, Фондација „Пријатељ Божији” Канада (Хаџи Николић, 2016), „Завештање” Ивана Јовића, Удружење „Завештање” и Продукцијска кућа „Терирем” (*Zaveštanje*, 2016), „Пакао НДХ” Вељка Ђурића и Драгана Ђирјанића, Музеј жртава геноцида (*Пакао НДХ*, 2016), „Свједочим злочин над злочинима” Мире Лолић Мочевих, РТРС (Мочевих Лолић, 2017), „Дијанина деца” Слађане Зарић, РТС (Зарић, 2018), „Dnevnik Diane Budisavljević” Дане Будисављевић, Продукција „Хулахоп” д. о. о. (*Dnevnik Diane Budisavljević*, 2019) и „Два лица рата Зорана Добрића”, TV ORF (*Dva lica rata Zorana Dobrića*, 2021). Такође, у Музеју су снимљене документарне емисије „Explosiv” Дејана Вученовића, ТВ Прва, 2011. године, „Чувари сјећања” Теодоре Вранеш, РТРС, 2011, „Стоп забораву” Мире Лолић Мочевих, РТРС (*Dokumentarni zapisi Mire Lolić Močević – Stop zaboravu*, 2021), „Квадратура круга” Бранка Станковића, РТС (*Kvadratura kruga. Logori za decu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, dubina zločina*, 2015) и 2016. године „Музеј жртава геноцида” Рада Московлића (*Трезор. Казивања проф. Жарка Видовића о почетку рата у Сарајеву, логорашима у Јасеновцу и Норвешкој*, 2021).

Кустоси Музеја жртава геноцида, али и аутори изложбених поставки из других институција и удружења, у којима је представљено страдање деце у ратовима, током припремања пропратних текстова за паное и каталоге изложби, превасходно су упућени на књижни фонд музејске и библиотека институција које баштине сличну грађу. Књижни фонд специјалне библиотеке Музеја жртава геноцида, превасходно периодика, коришћени су и као пропратни илустративни материјал на изложбама о Првом и Другом светском рату и ратовима 90-их година прошлог века на територији СФРЈ.

Првим светским ратом бавили су се аутори изложби „Р. А. Рајс – извештаји о Великом злочину” Слађана Бојковић и Вељко Ђурић, 2014. године и „Аустро-угарски злочини уочи и после Колубарске битке 1914. године”, Ненад Антонијевић и Вељко Ђурић (*Аустро-угарски злочини уочи и после Колубарске битке 1914. године*, 2014).

Југославији у Другом светском рату и страдању цивилног, неборачког становништва и деце посвећен је највећи број реализованих изложби. Неке од њих су „Страдање Срба под окупацијом на Косову и Метохији 1941–1944. године” Ненада Антонијевића, Ненада Ђорђевића и Луке Тадића (*Страдање Срба под окупацијом на Косову и Метохији 1941–1944. године*, 2009), „Холокауст на Косову и Метохији / Holocaust in the area of Kosovo and the Metohija” Ненада Антонијевића и Луке Тадића (*Холокауст на Косову и Метохији / Holocaust in the area of Kosovo and the Metohija* 2011), „Губим невино свој живот због неваљали

и проклету људи”, Злочини геноцида и ратни злочини против цивилног становништва на југословенским просторима 1941–1945. године (са документарних фотографија) / „I’m losing my Life Because of Wicked and Cursed People”, The Crime of Genocide and War Crimes Against Civilian Population in the Yugoslav Territory 1941–1945” (with documentary photographs) (Мирковић, Ј., Тутуновић Трифунов и др., 2011). Истим темама посвећене су изложбе „Усташки злочин геноцида у селу Међеђа 1941–1945” (*Усташки злочин геноцида у селу Међеђа 1941–1945*, 2011) и „Анатомија заборава” Вање Шмуље, Споменке Кузмановић и Љубице Милекић (Шмуља, В., Кузмановић, С., Милекић, Љ., 2014). Антонијевић и Ђурић су аутори и изложби Музеја жртава геноцида „Српски народ у Другом светском рату (1941–1945)” 2015. године (*Српски народ у Другом светском рату (1941–1945)*, 2015), „Оружана борба за ослобођење и страдање цивилног становништва” (*Оружана борба за ослобођење и страдање цивилног становништва*, 2015) и, са Радованом Пилиповићем и Матијевићем, коаутори изложбе „Велики злочин у Независној Држави Хрватској – плакати, документи, фотографије” (*Велики злочин у Независној Држави Хрватској – плакати, документи, фотографије*, 2015).

Сећање на злочине почињене у ратовима на територији некадашње СФРЈ сачувано је и на изложбама „’Олуја’ злочин који се памти” Антонијевића и Ђурића (*’Олуја’ злочин који се памти*, 2015) и „’Олуја’. Нестанак Републике Српске Крајине, август 1995” (*’Олуја’. Нестанак Републике Српске Крајине, август 1995*, 2017), као и на изложби „Страдање српског и осталог мањинског становништва на Косову и Метохији 1998. године” (Антонијевић, Ђокић, 2017).

Страдање деце у ратовима у XX веку тематски је представљено на изложбама „Судбина деце у НДХ – логор Јасеновац” Одбора за Јасеновац СПЦ и Музеја жртава геноцида (2018), „Деца у рату (The children in war)” Јасмине Тутуновић Трифунов, Ненада Антонијевића и Вељка Ђурића (*Деца у рату (The children in war)*, 2019) и *Српска деца у ратовима 1990–1999*. (2019) истих аутора.

ЗАКЉУЧАК

Страдање цивилног становништва, самим тим и положај деце у оружаним сукобима, није детаљније обрађиван у југословенској историографији и тим темама су се, углавном, бавили појединци, попут Драгоја Лукића, чија се заоставштина чува у Музеју жртава геноцида у Београду. Актуелизовање приче о Диани Будисављевић и акцијама спасавања деце из јасеновачких логора побудило је веће интересовање јавности за положај деце у Другом светском рату. Објављено је више стручних и публицистичких радова, представљене су тематске изложбе и снимљено је неколико документарних емисија и филмова. Уз архивске фондове који се чувају у Музеју, због специфичности грађе коју баштини, специјална библиотека Музеја жртава геноцида била је основно полазиште за реализацију пројеката који су се бавили ратовима на територији некадашње Југославије, самим тим и оних који су истраживали страдање деце. Основана половином 2006. и званично регистрована 2007. године, ова библиотека баштини више од 6.700 обрађених монографских и више наслова серијских публикација о ратним злочинима и злочинима геноцида у Првом и Другом светском рату, грађанским ратовима у Хрватској и Босни и Херцеговини крајем XX века, као и у НАТО агресији на СР Југославију 1999. године. Књижни фонд библиотеке се редовно попуњава – путем поклона, размене и куповине нових публикација. У библиотеци се чувају и издања о Другом светском рату у Југославији (војна историја, политички покрети, идеологија, мемоарска литература и књижевност), која после распада СФР Југославије нису у већој мери заступљена у школским и јавним библиотекама, а неопходна

су за потпуно сагледавање послератне југословенске државе и друштва. У просторијама библиотеке корисницима су доступни и наслови који су, услед ратних дешавања у последњој деценији XX века, постали раритетни у бившим југословенским републикама. До 1991. године, њих су штампала спомен-подручја, меморијални музеји, као и локалне културне и борацке организације и удружења. Посебно драгоцене су публикације у којима су објављене изјаве преживелих сведока и спискови уморених жртава.

Заједно са архивским фондовима и збиркама који се чувају у Музеју, ова специјална библиотека представља полазну тачку истраживачима који проучавају ратне злочине и злочине геноцида у XX веку. Такође је и место сазнања за ауторе документарних емисија и филмова који обрађују положај цивилног становништва у ратовима, посебно страдање деце. Књижни фонд библиотеке користи се и за израду изложбених поставки, образовних и других пројеката Музеја жртава геноцида, као и сродних институција и удружења. Уз издавачку делатност Музеја, набавком, обрадом и омогућавањем истраживачима да користе публикације које обрађују положај најмлађих у ратним сукобима, доприноси проучавању и расветљавању ове, недовољно истражене, најтрагичније теме савремене

ЛИТЕРАТУРА

1. Bulajić, M. (prir.). (2003). *Deset godina Muzeja žrtava genocida nad Srbima, Jevrejima i Romina (Beograd, 1992-2002)*. Beograd, Fond za istraživanje genocida: Beograd: Stručna knjiga.
2. Cohen, S. K. The silence of hidden child survivors of the Holocaust (2005). *Yad Vashem studies*, XXXIII, 172–183.
3. Diklić, A. (2014). *Beograd večiti grad: sentimentalno putovanje kroz istoriju*. Beograd: Radio-televizija Srbije: TV produkcija Skordisk.
4. *Dnevnik Diane Budisavljević* (2019). Преузето са: <http://www.dnevnikdianebudisavljevic.com/>. Датум приступа: 6. 5. 2021.
5. *Dokumentarni zapisi Mire Lolić Močević – Stop zaboravu* [Video file]. Преузето 15. 7. 2021. са <https://www.youtube.com/watch?v=Hu4NqDV6mk0>.
6. *Dva lica rata Zorana Dobrića* (22. 6. 2021). [Video file]. Преузето 15. 7. 2021. са <https://www.youtube.com/watch?v=j5Ak4-yhasI>.
7. *Jasenovac. Logor smrti, zemlja živih*. Audio-izložba. Retrived from / Преузето са: https://m.facebook.com/events/2816750055320260?accontext=%7B%22action_
8. Krejaković, S. Muzeji kao mesta memorije: Analogije u baštinjenju traumatične prošlosti na primerima u Izraelu i Srbiji. *Eskalacija u Holokaust. Od streljačkih vodova do gasnog kamiona koncentracionog logora na Sajmištu: Dve odlučujuće faze Holokausta u Srbiji = Escalating into Holocaust. From execution squads to the gas van of the concentration camp at Sajmište: Two defining phases of the Holocaust in Serbia*. Preuzeto sa: <https://holokaust.arhiv-beograda.org/wordpress/wp-content/uploads/2017/04/Escalating-into-Holocaust.pdf>. Датум приступа: 7. 7. 2021.
9. *Kvadratura kruga. Logori za decu u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, dubina zločina*. Преузето са: <https://www.rts.rs/page/tv/sr/story/22/rts-svet/2083880/kvadratura-kruga.html>. Датум приступа: 16. 7. 2021.
10. Lukić, D. (2000). *Bili su samo deca, Jasenovac – grobnica 19.432 devojčice i dečaka, I–II*. Banja Luka: Grafo Mark Laktaši: Beograd: Muzej žrtava genocida.
11. Shalev, A. (2008). Yad Vashem and Holocaust remembrance in the 21 st century. In Израелско-српска научна размена у проучавању Холокауста: зборник радова са научног скупа, Јерусалим–Јад Вашем, 15–20. јун 2006. = Israeli-serbian academic exchange in Holocaust research. Paper presented at the Proceedings of the academic conference Jerusalem-Yad Vashem 15-20 June 2006 (25–27). Београд: Музеј жртава геноцида.

12. Somers, E. The Holocaust in The Museum: Memory And Representation. *Escalacija u Holokaust. Od streljačkih vodova do gasnog kamiona koncentracionog logora na Sajmištu: Dve odlučujuće faze Holokausta u Srbiji = Escalating into Holocaust. From execution squads to the gas van of the concentration camp at Sajmište: Two defining phases of the Holocaust in Serbia*. Преузето са: <https://holokaust.arhiv-beograda.org/wordpress/wp-content/uploads/2017/04/Escalating-into-Holocaust.pdf>. Датум приступа: 7. 7. 2021.
13. Stanišić, M. (Eds). (2019). International library platform for education about the Holocaust. Retrived from/ <https://terraforming.org/sr/publikacija-medjunarodna-bibliotečka-platforma/>. Datum pristupa: 15. 7. 2021.
14. Zaveštanje (2016). IMDb. Preuzeto sa <https://www.imdb.com/title/tt6616146/>. Датум приступа: 3. 5. 2021.
15. Антонијевић, Н., Ђокић, Б. (2017). Страдање српског и осталог мањинског становништва на Косову и Метохији 1998. године. Београд: Музеј жртава геноцида.
16. *Аустро-угарски злочини уочи и после Колубарске битке 1914. године*. [Брошура] (2014). Београд: Музеј жртава геноцида.
17. *Велики злочин у Независној Држави Хрватској – плакаци, документи, фотографије*. [Брошура] (2015). Београд: Музеј жртава геноцида.
18. *Деца у рату (The children in the war)*. [Брошура] (2019). Београд: Музеј жртава геноцида.
19. Ђокић, Б. (2017). О култури (не)сећања или о једном едукативном пројекту. *Годишњак за истраживање геноцида*, св. 9, 265–273.
20. Ђурић, В. (прир.). (2021). *Четврти века Музеја жртава геноцида*. Београд: Музеј жртава геноцида.
21. Ђурић, В. (прир.). (2014). *Годишњак за истраживање геноцида*. Београд: Музеј жртава геноцида.
22. Ђурић, В. (прир.). (2015). *Прве две деценије Музеја жртава геноцида*. Београд: Музеј жртава геноцида.
23. Закон о оснивању Музеја жртава геноцида, Службени гласник РС. Бр. 49 (1992).
24. Зарић, С. (23. 5. 2018). *Дијана деца*. [Video file]. Преузето 4. 5. 2021. са <https://www.youtube.com/watch?v=ffEQUIKlgIM>.
25. Крстић, К. (2009). Специјалне музејске библиотеке код нас и у свету. Историјат и карактеристике библиотека музеја савремених визуелних уметности. *Панчевачко читалиште*, бр. 15 (2009), 48–51.
26. Мирковић, Ј. (прир.). (2005). *Годишњак за истраживање геноцида*. Београд: Музеј жртава геноцида.
27. Мирковић, Ј. (прир.). (2009). *Прилози истраживања злочина геноцида и ратних злочина: зборник радова 4*. Београд: Музеј жртава геноцида.
28. Мирковић, Ј. (прир.). (2012). *Истраживања и меморијализација геноцида и ратних злочина: зборник радова 5*. Београд: Музеј жртава геноцида.
29. Мирковић, Ј. (ур.). (2008). *Драгоје Лукић – Родитељ покошеној нарашћаја*. Београд: Музеј жртава геноцида.
30. Мирковић, Ј., Тутуновић Трифунов, Ј., Антонијевић, Н., Цветковић, Д., Тадић, Л. (2011). „Губим невино свој живот због неваљали и проклети људи”: злочини геноцида и ратни злочини против цивилног становништва на југословенским просторима 1941–1945. (са документарних фотографија) / „I’m losing my Life Because of Wicked and Cursed People”, *The Crime of Genocide and War Crimes Against Civilian Population in the Yugoslav Territory 1941–1945*” (with documentary photographs). Београд: Музеј жртава геноцида.
31. Митрић, М. (2004). Специјалне библиотеке у установама културе – стање и проблеми. Преузето са: https://nb.rs/view_file.php?file_id=2619. Датум приступа: 9. 6. 2020.

32. Митрић, М. (2009). Специјалне библиотеке у Србији: категоризација и анализа. *ИНФОТЕКА – часопис за библиотекарство и информатику*, бр. 1–2 (2009), 35–36.
33. Мочевих Лолић, М. (2017). *Свједочим злочин над злочинима*. [Video file]. Преузето 4. 5. 2021. <http://93.87.76.24/youtube/mira-lolitsh-mochevitsh-svjedochim-zlochinnad-zlochinema>.
34. Настић, О. (2014). Секција музејских библиотекара и књижничара Музејског друштва Србије. *Панчевачко читалниште*, бр. 25 (2014), 24–28.
35. Олуја. *Злочин који се памти*. [Брошура] (2015). Београд: Музеј жртава геноцида.
36. *Оружана борба за ослобођење и стварање цивилног становништва*. [Брошура] (2015). Београд: Музеј жртава геноцида.
37. *Пакао НДХ* (2016). РТС. (<https://www.rts.rs/page/tv/ci/story/19/rts-svet/2272089/.html>). Датум приступа: 4. 5. 2021.
38. Правилник о евиденцији библиотечке грађе, Службени гласник РС. Бр. 7 (1995).
39. *Р. А. Рајс – извештаји о великом злочину*. [Брошура] (2014). Београд: Музеј жртава геноцида.
40. *Српска деца у ратовима 1990–1999*. [Брошура] (2019). Београд: Музеј жртава геноцида.
41. *Стварање Срба под окупацијом на Косову и Метохији 1941–1944. године*. [Брошура] (2009). Београд: Музеј жртава геноцида.
42. *Трезор*. Казивања проф. Жарка Видовића о почетку рата у Сарајеву, логорашима у Јасеновцу и Норвешкој. Преузето са: <https://www.rts.rs/page/tv/ci/story/18/rts-2/3823118/trezor.html>. Датум приступа: 15. 7. 2021.
43. Тутуновић Трифунов, Ј., Антонијевић, Н. (2021). Сарадња Музеја жртава геноцида и школа – један пример: Девета београдска гимназија „Михаило Петровић – Алас” на Новом Београду – 2017, 2018, 2019. године. У: *Стварање Срба, Јевреја, Рома и осталих на територији бивше Југославије*, Зборник са Осме научне конференције са међународним учешћем одржане 27. јануара 2021. (289–306). Београд: Факултет за пословне студије и право; Факултет за информационе технологије и инжењерство Универзитета „Унион – Никола Тесла”: Музеј жртава геноцида.
44. Тутуновић Трифунов, Ј. (2012). Акција Диана Будисављевић 1941–1945. *Истраживања и меморијализација геноцида и ратних злочина*, 53–93.
45. Тутуновић Трифунов, Ј. (2017). Збирка документарних фотографија Драгоја Лукића (Музеј жртава геноцида). У: *Четврта међународна конференција Стварање Срба, Јевреја, Рома и осталих на територији бивше Југославије*, Зборник са међународне конференције, одржане 27. јануара 2017. (207–214). Београд, Факултет за пословне студије и право; Факултет за информационе технологије и инжењерство Универзитета „Унион – Никола Тесла”, Музеј жртава геноцида.
46. Тутуновић Трифунов, Ј. (2020). Зашто су неопходни образовни програми о страдању најмлађих у ратовима? *Годишњак за истраживање геноцида*, св. 12/2, стр. 375–389.
47. Усташки злочин геноцида у селу Међеђа 1941–1945. године. [Брошура] (2011). Демировац: ЈУ Спомен-подручје Доња Градина.
48. Хаци Николић, Б. (21. 4. 2016). *Иродови синови*. [Video file]. Преузето 3. 5. 2021. са https://www.youtube.com/watch?v=L_SL2XG4A2g.
49. *Холокауст на Косову и Метохији / Holocaust in the area of Kosovo and the Metohija*. [Брошура] (2011). Београд: Музеј жртава геноцида.
50. Чекић, М., Антонијевић, Н., Тутуновић Трифунов, Ј. (2019). *Логораш: споменица: шездесет година чувања сећања на злочине геноцида почињене у Независној Држави Хрватској током Другог светског рата*. Београд: Удружење логораша и потомака Јасеновац – систем логора геноцида у Независној Држави Хрватској; Музеј жртава геноцида.

51. Шеатовић, Г. (2010). Специјална библиотека Музеја жртава геноцида. *Зборник радова са стручних скупова секција Музејског друштва Србије*, 72–75.
52. Шмуља, В., Кузмановић, С., Милекић, Љ. (2014). *Анатомија заборав*. Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске.

Jasmina Tutunović Trifunov
Museum of Genocide Victims
Belgrade (Republic of Serbia)

SPECIAL LIBRARY OF THE MUSEUM OF GENOCIDE VICTIMS Educational Site on the Suffering of Children in War Conflicts

Summary: The Museum of Genocide Victims was founded in Belgrade (Serbia) in 1992 for the purpose of 'nourishing permanent memory of the victims of genocide committed against the Serbs', which is entitled, according to the provisions of the respective Law, to 'collect, process, and use data on the genocide committed against the Jews, the Roma, and members of other peoples and ethnic minorities'. In mid-2006, a library was established under the auspices of the Museum, which was officially registered in the Central Register of Special Libraries of the National Library of Serbia in July 2008. The holdings of this special library are regularly replenished through the process of purchasing editions that primarily deal with the history of Yugoslavia in war conflicts of 20th century, through gifts made to the Library, through inter-library exchange and purchase, as well as through thematic monographs and books of proceedings published by the Museum itself. Until 2021, there were more than 6,700 monographic and 10 serial publication titles that were available to the employees of the Museum, to scholars and researchers both from Serbia and abroad, to teachers, to elementary and secondary school and college students, as well as to authors of documentary shows and films. In addition, the aforementioned have at their disposal the publications on the Second World War that have not been made available to users of respective holdings of school and public libraries at all or to a great extent following the breakup of the former Yugoslavia in the 1990s. The said holdings are mostly concerned with the history of the Communist Party in Yugoslavia and the partisan movement, without which it is not possible to view the position of Yugoslavia in the Second World War, as well as its post-war military, political, economic, and cultural trends and policies in a scholarly manner. The publications of local archives, libraries, and other institutions that contain victim lists and testimonies of the survivors to war atrocities, along with the editions of memorial sites, of memorial institutions, and of veterans' associations are yet another specific feature of the holdings of this Library. The latter is actively used in educational projects organised by curators of the Museum on a regular basis, in cooperation with educational institutions of the Republic of Serbia and as part of projects conducted by other institutions, associations, and individuals. Furthermore, these holdings, containing materials and documents as regards the suffering of civilians, in particular children, in war conflicts, have made it possible for production of numerous documentary shows and films, such as 'Irodovi sinovi' (Sons of Herod), 'Pakao NDH' (The Hell of the Independent State of Croatia), 'Svjedočim zločin nad zločinima' (I Am Witness to the Ultimate Crime), 'Dijanina deca' (Diana's Children), 'Dnevnik Diane Budisavljević' (The Diary of Diana Budisavljević), 'Dva lica rata' (Two Sides of the War), and 'Stop zaboravu' (No to the Oblivion). With regard to this topic, there have been thematic, permanent, and mobile exhibitions organised on the premises of the Museum or other institutions dedicated to preserving memory of the war conflicts waged on the territory of the former Yugoslavia in 20th century, with the material used for captions and texts on respective lots or for flyers or catalogues originating from the holdings of the Library as well. Some of these are as follows: 'R. A. Rajs – izveštaji o Velikom zločinu' (R. A. Rice – Reports on Great Crime), 'Stradanje

Srba pod okupacijom na Kosovu i Metohiji 1941-1945' (The Suffering of Serbs in the Occupied Kosovo and Metohija 1941-1945), 'Anatomija zaborava' (Anatomy of the Oblivion), 'Oluja. Nestanak Republike Srpske Krajine, avgust 1995' (Operation Storm. The Abolishment of the Republic of Srpska Krajina, August 1995), 'Sudbina dece u NDH – logor Jasenovac' (The Destiny of Children in the Independent State of Croatia – Jasenovac Concentration Camp), and 'Deca u ratu' (Children in War Conflict). Through activities aimed at replenishing its holdings and making them available to its users, the Special Library of the Museum of Genocide Victims has become a starting point for both domestic and foreign researchers dealing with war crimes, with genocide and suffering of the civilians on the territory of the former Yugoslavia, and with the most tragic of all issues concerned with any historiography, the suffering of children in war conflicts.

Преузето: 31. маја 2021.
Корекције: 7. јула 2021.
Прихваћено: 18. јула 2021.